

- ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / Н.Г. Лисицька. – Львів, 2004. – 20 с.
7. Смит Л. П. Фразеологія англійського язика / Смит Л. П. – М.: Дрофа, 1998. – 158с.
  8. Makkaï Adam. Idiom Structure in English / Makkaï Adam – The Hague: Moutonde Gruyter, 1972. – 207 p.
  9. Mirror Online: The intelligent tabloid. – London: April 28 – May 14, 2016. <http://www.mirror.co.uk/>
  10. The Guardian. – London: April 28 – May 14, 2016. <http://www.theobserver.co.uk/>
  11. The Independent. – London: April 28 – May 14, 2016. <http://www.independent.co.uk/>
  12. The Telegraph - Telegraph Online, Daily Telegraph, Sunday Telegraph. – London: April 28 – May 14, 2016. <http://www.telegraph.co.uk/>
  13. The Times & The Sunday Times. – London: April 28 – May 14, 2016. <http://www.thetimes.co.uk/>

### Summary

The given article focuses on the structural analysis of phraseological units of modern English press. Having analyzed the most serious readable newspapers of Britain the author has found 35 examples of phraseological units with verbal PU's prevailing as to their grammatical distinction.

УДК 8.1: 81.34

## ГОЛОВНІ КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ІНШОМОВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ

Есенова Е.Й.

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Запозичення іншомовних лексичних одиниць — це неминучий наслідок усного та письмового спілкування представників різних народів світу. Не існує мов, в яких не було б запозичених слів, оскільки не існує народів, які протягом своєї історії не мали б зв'язків з іншими народами. Якщо запозичені слова відповідають суспільній потребі у вираженні того чи іншого поняття, вони входять у лексичний склад мови-реципієнта і стають її надбанням.

**Постановка проблеми.** Вивченню зазначеної проблеми у сучасному мовознавстві присвячено досить багато наукових досліджень. Однак ця тема, на нашу думку, є невичерпною, оскільки прискорення соціального розвитку країн

світу зумовлює зростання обсягу міжнародної інформації. З цієї причини простежується значне збільшення кількості іншомовних лексичних одиниць у національних мовах, які відображають значні історичні, соціальні, громадські, економічні та культурні події у житті різних народів.

Українська мова не є винятком, вона також постійно взаємодіє з іншими мовами світу, збагачується тим новим та прогресивним, що відбувається у науці, техніці та суспільному житті. Мова є основою взаєморозуміння між народами, і саме з цього випливає зацікавленість дослідників мовних процесів у вивченні історії засвоєння іншомовних слів у чужому мовному середовищі. Вивчення процесу запозичення тісно пов'язане із загальними науковими і практичними завданнями мовознавства, зокрема вивченням проблематики мовної взаємодії, а також її основних аспектів, таких як мовні контакти, двомовність та багатомовність, види мовної інтерференції.

**Метою** даної статті є короткий огляд лінгвістичної літератури, пов'язаної з дослідженням проблематики запозичень. Основним **завданням** вважаємо вивчення головних критеріїв класифікації іншомовних лексичних одиниць. Існує велика кількість класифікацій запозичених слів. Ми спробуємо проаналізувати різні класифікації та критерії, що покладені в їх основу. Вважаємо також за необхідне описати основні умови, що є необхідними для засвоєння іншомовної лексичної одиниці системою мови-реципієнта.

**Виклад основного матеріалу.** Досліджуючи запозичення іншомовної лексики, мовознавці, як правило, намагаються її класифікувати. Існування великої кількості різноманітних класифікацій можна пояснити в першу чергу тим, що в їх основу дослідники ставлять різні критерії. Одні ділять запозичені лексичні одиниці з точки зору хронології, інші ставлять в основу своїх класифікацій статус запозичень, а треті звертають увагу на їх структуру.

О.В.Суперанська [7, с. 41] ділить запозичення на: а) давні та сучасні; б) усні та письмові; в) прямі (безпосередньо з мови-джерела) та опосередковані (через посередництво інших мов); г) запозичення поодинокого та міжнародного характеру. Л.Блумфілд [10, с.17] під запозиченням розуміє певний вид мовних змін і розрізняє такі типи запозичень:

- 1) запозичення понять культури;
- 2) “внутрішні” запозичення, які відбуваються в результаті безпосередніх мовних контактів, що їх зумовлено територіальною або політичною близькістю народів, що контактують;
- 3) діалектні запозичення, які проникають в літературну мову з діалектів.

За ступенем засвоєння у мові-реципієнті Л.П.Крисін [5, с. 43] поділяє запозичення на три групи: 1) запозичені слова; 2) екзотична лексика; 3) іншомовні вкраплення. Запозичені слова — це факт мови. Більша їх частина є лексикографічно зафіксованою. Їх поява впливає з комунікативної функції мови. Чим сильніше слово пов'язане із системою мови-реципієнта, тим автономніша його семантика.

Під терміном “екзотизм” розуміють слово, що характеризує особливості життя (побут, культуру, історію) народів і яким, за зауваженням Л.П.Єфремова [2,

с. 165], притаманний “місцевий та історичний колорит”. При цьому екзотизм має поодинокі або незначну частотність вживання. Слово не є екзотизмом, якщо воно означає конкретний предмет, який відомий багатьом носіям мови. Таким чином, екзотизмом можна назвати слово або вислів, запозичений з маловідомої, найчастіше неєвропейської мови, який вживається для надання мові національного колориту (аул, сакля, юрта).

Незасвоєні мовою-реципієнтом лексичні одиниці називають варваризмами. Іноді до цих слів ставляться як до першого етапу їх засвоєння у мові-реципієнті. Сучасна енциклопедія “Українська мова” [8, с. 59] дає таке визначення цієї категорії слів: “Варваризм — іншомовне або створене за іншомовним зразком слово чи зворот, що не стали загальноживаними, не відповідають нормам даної мови, зберігаючи своє національно-конотативне забарвлення”. Тут же підкреслюється, що варваризми вживаються переважно в описах життя і побуту іноземних народів, для відтворення національного колориту, чужих реалій, звичаїв, понять, а також при передачі мовлення персонажа-іноземця.

Екзотична лексика та іншомовні вкраплення є “чисто” іншомовними. В екзотичних словах змінено лише графіку, іншомовні вкраплення часто не змінюють навіть свого графічного вигляду. Основна різниця між запозиченими словами, екзотичною лексикою та іншомовними вкрапленнями полягає у їх співвідношенні із системою мови-реципієнта. М.С.Коробова [4, с. 177] вважає, що запозичені слова є фактами мови, а екзотизми та іншомовні вкраплення не належать до системи мови-реципієнта. Серед іншомовних вкраплень особливе місце займають інтернаціональні слова та фразеологізми, наприклад: *post factum*, *terra incognita*, *c'est la vie*, *happy end* та інші.

Вкраплюватися у текст можуть також іншомовні елементи, які не є інтернаціональними. Їх використання пов'язане з художньо-стилістичними завданнями, а іноді вони відображають індивідуальні слововживання та створюють певний колорит. Можна говорити також про слова, які займають проміжну позицію між цими трьома групами слів (запозиченими словами, екзотизмами та іншомовними вкрапленнями), а це свідчить про відсутність чіткої межі між ними. Слід підкреслити, що ця межа змінюється історично. Іншомовні вкраплення у процесі постійного використання у мовленні перетворюються на повноцінні запозичення, оформлені згідно з фонетикою, графікою та морфологією мови-реципієнта. Екзотизми теж можуть перетворитися у запозичені слова (бос, фокстрот, мер, джаз).

Тут слід, на нашу думку, сказати декілька слів про таку категорію іншомовної лексики, як okazіоналізми. Мовознавці, як правило, розглядають їх як порушення мовної норми, яке має наступні ознаки: 1) належність до мовлення; 2) невідтворюваність; 3) словотвірна деривативність; 4) ненормованість; 5) функціональна одноразовість; 6) експресивність; 7) нормативна факультативність; 8) синхронно-діахронна дифузність; 9) індивідуальна належність певному автору [3, с. 35].

Існує також ще одна категорія лексем, яку часто відносять до іншомовних, а саме кальки. Під калькою розуміють “слово, його окреме значення, звороти, запозичені з інших мов шляхом буквального перекладу (як правило, за частинами)” [8, с. 227]. Калькування визначають як процес створення фразеологізмів, словосполучень та слів, при якому засвоюється лише значення та принцип побудови іншомовної одиниці, що передається засобами (морфемами, словами) даної мови. Іншими словами, матеріальна форма (його звучання та графіка) не запозичується.

З точки зору відповідності прототипу можна говорити про “чисті” та “модифіковані” запозичені лексеми. Під “чистими” запозиченнями розуміють слова, які перенесені у мову-реципієнт у тому вигляді, в якому вони існують у мові-джерелі у момент запозичення. У даному випадку відбувається лише фонетична субституція, тобто заміна звуків мови-джерела звуками мови-реципієнта. Запозичені лексеми, в яких спостерігаються розбіжності з прототипом, називаються “модифікованими”. Тут ми маємо справу не лише з фонетичною, але й морфологічною субституцією.

Цікавою є класифікація запозичень Е.Хаугена [9, с. 352—353], який уперше висунув ідею структурної диференціації запозичених слів. Виходячи із ступеня морфемної та фонемної субституції (нульового, часткового та повного), мовознавець виділяє такі три групи запозичень:

- 1) Слова без морфологічної субституції (loan-words), тобто слова, які повністю відповідають своїм прототипам у мові-джерелі; тут запозичується як значення прототипу, так і його звукова оболонка.
- 2) Слова з частковою морфологічною субституцією, або гібриди (loan-blends), тобто слова, які лише частково складаються з іншомовного матеріалу, інша їх частина складається з морфем мови-реципієнта.
- 3) Слова з повною морфологічною субституцією, тобто кальки (loan-shifts) або семантичні запозичення (semantic loans); це слова з нульовим морфемним відтворенням іншомовної моделі. Цей тип слів ще іноді називають “запозичення-переклад” (loan-translation), тому що тут переноситься загальна побудова складеного або похідного слова разом з його значенням, однак на місце іншомовних морфем підставляються морфеми рідної мови. Слово translation указує на акт цієї підстановки, але насправді вона чисто механічна, і тому не є перекладом у повному розумінні цього слова. Семантичне запозичення полягає у тому, що слово набуває нового значення завдяки своїй семантичній та фонетичній подібності з певним словом мови-джерела.

Класифікуючи запозичення таким чином, Е.Хауген [9, с.349] підкреслює, що запозичення найчастіше бувають “змішаними” або “гібридними”, тому що іншомовне слово запозичується в недоторканому вигляді з усіма звуками, формами та значеннями рідко, оскільки це означало би певний “зсув” у системі мови, і носії мови уникають цього за допомогою підстановки у запозичене слово деяких звичних елементів своєї власної мови. Однак дана класифікація базується на

змішуванні формальної (асиміляція слів) та функціональної (вживання слів) ознак. Тому критерії класифікації слів за цим принципом недостатньо визначені.

Досить цікавою є також класифікація запозичень-термінів Т.Сейворі [11, с.34], який ділить слова на три групи:

- 1) загальновідомі слова, які науковці використовують у їх прямому або термінологічному значенні (borrowed words);
- 2) слова, які існували у лексиці іноземних мов та завдяки незвичному звучанню були використані для позначення певних термінів-понять у мові-реципієнті (imported words);
- 3) слова, утворені самими науковцями з певними науковими цілями (invented words).

З функціональної точки зору Н.Ю.Єгорова [1, с. 115] поділяє запозичення на три групи:

- 1) запозичення, відомі носіям мови-реципієнта на рівні реалій і функціонально орієнтовані на обслуговування внутрішньої культури і, як наслідок, засвоєні настільки, що не сприймаються як іншомовні;
- 2) запозичення, що позначають зовнішньо-культурні поняття і тому належать до екзотизмів, які відомі лише вузькому колу носіїв мови і передають специфічні сторони зовнішньої культури;
- 3) напів-функціональні запозичення, які прийшли у мову як позначення зовнішньо-культурних понять і набули нових значень та відтінків значень на базі мови-реципієнта; вони можуть виконувати функцію позначення елементів як внутрішньої, так і зовнішньої культури.

О.В.Суперанська [6, с. 36] здійснює класифікацію письмових запозичень на основі передачі їх матеріальної форми, виділяючи шість типів запозичень:

- 1) Пряме запозичення без будь-якої зміни написання запозиченого слова; воно можливе лише при тотожності графіки мови-джерела та мови-реципієнта і використовується, наприклад, при запозиченні з однієї західної мови в іншу.
- 2) Транслітерація — передача графем мови-джерела еквівалентними графемами іншої стандартизованої писемності; вона використовується у ряді спеціальних випадків.
- 3) Наукова транскрипція, фонетична й фонематична, що вживається у спеціальній науковій та підручній літературі.
- 4) Практична транскрипція, яка обмежена графемами суто своєї писемності; це саме така передача, яку слід використовувати у загальному друці, оскільки для широкого читача будь-які відхилення від звичної практики письма та звичного алфавіту є незрозумілими і непотрібними.
- 5) Морфологічна передача — заміна форм іншомовного слова формами, які відповідають граматиці рідної мови; цей тип передачі супроводжує практичну транскрипцію у ряді випадків (передача імен та назв близькоспоріднених мов, передача термінів).
- 6) Лексична передача — повний чи частковий переклад; практикується при передачі деяких традиційних назв.

Запозичені слова характеризуються рядом властивостей, специфічних рис, які виділяють їх із загальної маси інших слів: наявність певних фонем, які не є характерними для рідної мови, наявність певних морфем та акцентологічних моделей, які притаманні лише запозиченим словам. Однак метою запозичення є саме входження та асиміляція (адаптація) іншомовної лексичної одиниці у систему мови-реципієнта.

У якості **висновку** пропонуємо зафіксувати основні умови, які необхідні для входження та засвоєння запозиченої лексичної одиниці мовою-реципієнтом:

- 1) передача іншомовного слова фонетичними та графічними засобами мови-реципієнта;
- 2) співвіднесеність слова з граматичними класами та мовними категоріями мови-реципієнта;
- 3) фонетичне засвоєння іншомовного слова;
- 4) граматичне засвоєння іншомовного слова;
- 5) словотворча активність слова у мові-реципієнті;
- 6) семантичне засвоєння іншомовного слова;
- 7) регулярна вживаність у мовленні.

Як бачимо, існує велика кількість класифікацій іншомовних лексичних одиниць, в основу яких покладено різні критерії, які відображають різницю у поглядах мовознавців на суть самого процесу запозичення та його результатів. Це, у свою чергу, свідчить про неоднакові підходи до цього питання у різних лінгвістичних школах, відкриваючи таким чином перспективи для проведення подальших розвідок у цьому напрямку.

## Література

1. Егорова Н.Ю. Освоение английским языком внешнекультурной терминологии / Н.Ю. Егорова // Коммуникативный и номинативный аспекты единиц языка. — Л.: Изд-во Ленинградского пед. ин-та им. А.И.Герцена, 1989. — С. 114 — 121.
2. Ефремов Л.П. Экзотизмы / Л.П. Ефремов // Русское языкознание. — Алма-Ата: Изд-во Казахского ун-та, 1973. — С. 165 — 171.
3. Кассина Т.А. Окказионализмы иноязычного происхождения в русском языке конца 17 — начала 18 века / Т.А. Кассина // Вопросы восточнославянского языкознания. — Днепропетровск: Изд-во Днепропетровского ун-та, 1985. — С. 32 — 37.
4. Коробова М.С. Ассимиляция немецких заимствований в английском языке / М.С. Коробова // Учёные записки 1-го Московского пед. ин-та иностранных языков. — М.: Изд-во Московского пед. ин-та, 1967. — Т. 37. — С. 173 — 188.
5. Крысин Л.П. Иноязычные слова в современном русском языке / Л.П. Крысин. — М.: Наука, 1968. — 208 с.

6. Суперанская А.В. Заимствование слов и практическая транскрипция / А.В. Суперанская. — М.: Изд-во АН СССР, 1962. — 48 с.
7. Суперанская А.В. Теоретические основы практической транскрипции / А.В. Суперанская. — М.: Наука, 1978. — 284 с.
8. Українська мова: Енциклопедія. — К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2000. — 752 с.
9. Хауген Э. Процесс заимствования / Э. Хауген // Новое в лингвистике. — М.: Прогресс, 1972. — Вып. 6. — С. 344 — 382.
10. Bloomfield L. Language / L. Bloomfield. — New York, 1935. — 564 p.
11. Savory T.H. The Language of Science. Its Growth, Character and Usage / T.H. Savory. — London: Townbridge Printers, LTD, 1953. — 184 p.

### Summary

The present article is devoted to some theoretical problems of lexical borrowing. Numerous classifications of different types of borrowed lexical units and their analyses are presented. Different criteria of classification are closely dealt with. The article also touches upon the conditions necessary for the assimilation of borrowed lexical units in the target language.

**УДК 811.112.2'373'373.421**

### НЕІМАТ: ДО ІСТОРІЇ ВИНИКНЕННЯ ПОНЯТТЯ

**Близнюк Людмила**

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки*

**Єдинак Наталія**

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки*

**Постановка проблеми.** Кожен народ чи нація має особливі ключові поняття, у яких розкривається особливості мислення і ментальності. Одним із найважливіших понять для будь-якого народу є поняття "Батьківщина" – складне і багатогранне. Воно відображає емоційні переживання, географічні прив'язаності та історичні традиції.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Слово Батьківщина у різних мовах завжди було об'єктом дослідження багатьох науковців. До цієї теми звертались І. Сандомирська, А. Вежбицька, В. Телія. Не виключенням були дослідження лексеми німецької мови *Heimat*. Х. М. Януш досліджувала ідеологічну